

*В. Ф. Нестерович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного та міжнародного права
Луганського державного університету
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*

ЛОБІЮВАННЯ В ОРГАНАХ СУДОВОЇ ВЛАДИ США ЯК ФЕНОМЕН АМЕРИКАНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Американська модель лобіювання є історично першою, за що її ще називають класичною, та найбільш запозиченою зарубіжними країнами, які легітимізували інститут лобіювання у національних демократіях. Україна не є винятком, у ній поки що інститут лобіювання не отримав свого законодавчого регулювання, утім у різні роки були подані до Верховної Ради України три законопроекти про лобіювання. Ще один проект був розроблений у 2009 році спеціальною робочою групою Міністерства юстиції України. У ході вітчизняної законопроектної роботи щодо лобіювання та дискурсу з цього питання неодноразово наголошувалося, що для ефективного його інституційного оформлення достатньо адаптувати на національно-правовий ґрунт американські зразки. Утім, з цього приводу слід погодитися з тезою Ежена Делакура, що досвід інших повинен вчити двом речам: тому, що досить багато потрібно виправити, і тому, що не потрібно виправляти занадто багато.

Нагальність висловленої вище тези посилюється тим аргументом, що загалом для вітчизняного правотворчого процесу є характерним запозичення зовні привабливих норм без урахування того, наскільки вони можуть бути прийнятні в умовах України. Винятком з цього не є й адаптування американських зразків лобіювання на національно-правовий ґрунт, а саме віднесення до об'єктів лобіювання в Україні органів судової влади, як пропонують деякі вітчизняні науковці.¹

¹ Куліш А. І. Законодавче врегулювання лобізму: світовий досвід та практика України // Держава та право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 14. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, 2001. — С. 388.

Надмірне копіювання іноземних зразків з легітимації інституту лобіювання, на наше глибоке переконання, особливо ті, що адаптовані в країні на фоні вже існуючої легітимної системи лобістських відносин, а також держави, яка має відмінну від України модель судової системи загалом, та конституційного контролю зокрема, не є панацеєю вдалого інституційного оформлення лобіювання. Навпаки, це може поставити під сумнів ефективність правореалізації даних правових норм в Україні. Отже, метою цієї статті є дослідження питання здійснення лобіювання в органах судової влади США й на основі цього вироблення загальних рекомендацій щодо доцільності та коректності її адаптування на національно-правовий ґрунт.

На сьогодні лобіювання в органах судової влади є однією з найменш досліджених сфер у вивченні цього політико-правового феномену. Головною причиною цього, відзначає американський вчений Р. Хрїбнер, є існування міфу про аполітичність судової системи. Більшість американців, продовжує свою думку науковець, вірять у те, що суди це нейтральні й безпристрасні арбітри права, які не заангажовані лобістським впливом зацікавлених осіб та їх груп.¹

Вперше на лобіювання в органах судової влади, щоправда з політологічних позицій, було звернуто увагу у роботах американських вчених А. Бентлі «Процес правління: вивчення громадських тисків»² та Д. Трумена «Урядовий процес: політичні інтереси та громадська думка».³ Згодом проблематика судового лобіювання була висвітлена К. Воузом у монографії «Тільки для білих», де аналізується сукупність лобістських дій Національної асоціації сприяння прогресу кольорового населення, що направлені проти расової дискримінації у житловому питанні, та у роботі К. О'Коннора «Використання судів жіночими організаціями», у якій розглянуто форми лобіювання феміністського руху на прецедентні рішення судових органів. В українській і російській науці, окрім статті відомого російського вченого-американіста М. Зяблюка «Лобіювання та судова система США»⁴, у якій з політологічних позицій висвітлено феномен судового лобіювання у США, наукові розвідки у цьому напрямі взагалі відсутні.

Питома вага у регулюванні суспільних відносин у США, окрім нормативно-правових актів Конгресу та федеральних органів виконавчої влади, також належить прецедентному праву, джерелом якого є судова практика вищих судових органів. Це, звісно, привертає неабияку увагу суб'єктів лобіювання до їх роботи. Більше того, органи судової влади піддані лобіюванню навіть на стадії їх ка-

¹ *Hrebenar R.* Interest group politics in America. — Third Edition. — Armonk — New York: M. E. Sharpe, 1997. — P. 219.

² *Bentley A. F.* The process of government; a study of social pressures / New ed., with introd. by H. T. Davis. — Evanston: Principia Press of Illinois, 1949. — 501 p.

³ *Truman D. B.* The governmental process; political interests and public opinion. — Second Edition. — New York: Knopf, 1971. — 544 p.

⁴ *Зяблюк Н. Г.* Лоббизм и судебная система США // США — Канада: Экономика. Политика. Культура. — 2001. — № 6–7. — С. 65–75; 115–124.

дрового формування як на президентському, так і на сенатському рівнях.¹ Зокрема, за весь час свого існування Сенат США відхилив близько 20 % кандидатів у судді Верховного Суду США. Варто нагадати, що саме спір щодо кадрового формування органів судової влади, який знайшов свою юридичну оцінку в Рішенні Верховного Суду США від 1803 року зі справи «Мерб'юрі проти Медісона» (*Marbury v. Madison*), став підґрунтям для доктринального обґрунтування та юридичного регламентування інституту конституційного контролю (judicial review) у США.²

Головною метою судового лобіювання є визнання незаконним акта Президента США, федеральних органів виконавчої влади, чи неконституційним закону та прийняття рішення прецедентного характеру з урахуванням інтересів суб'єктів лобіювання³. У цілому зміст судового лобіювання досить точно підмітив американський науковець Л. Епстайн, який зазначив по одній із судових справ, що лобісти відносяться до Верховного Суду США так, ніби це Конгрес, який розглядає черговий законопроект, а не судовий орган, котрий досліджує питання права при вирішенні юридичних спорів.⁴

Постійна увага суб'єктів лобіювання до судів вищих інстанцій детермінована тим, що у США інакше ніж у Великій Британії діє правило прецеденту *stare decisis* – Верховний Суд США та верховні суди штатів не пов'язані жорстким зобов'язанням дотримуватися власних рішень і можуть змінювати свою практику.⁵ Зокрема, Верховний Суд США у справі «Хертц проти Вудмана» (*Hertz v. Woodman*) 1910 р. визнав, що правило *stare decisis*, хоча й спрямоване на встановлення одноманітності рішень і досягнення сталості, все ж таки не є жорстким. Так, за даними американських джерел, на сьогодні Верховний Суд США визнав недійсними власні прецедентні рішення близько у 200 справах, але фактично їх було значно більше, оскільки набула поширення практика, за якої Верховний Суд США не визнає, що він відмовляється від прецеденту, а лише відрізняє поточну справу від попередньої.⁶

Загалом, на думку американського вченого В. Ейтона, судова гілка влади у США піддана систематичному лобістському впливу протягом всього свого існування, особливо починаючи з 60-х рр. ХХ століття.⁷ Саме у цей час починають

¹ *Carp R. A. Stidman R. Judicial Process in America.* — Fifth Edition. — Washington, D. C.: A Division of Congressional Quarterly Inc., 2001. — P. 232–233; *American Political Leaders 1789–2000* / Ed. by Rich Pattern. — Washington, D. C.: A Division of Congressional Quarterly Inc., 2000. — P. 51.

² *Jost K. The Supreme Court A to Z.* — Second Edition. — Washington, D. C.: Congressional Quarterly Inc., 1998. — P. 276.

³ *Owens R., Epstein L. Amici curiae during the Rehnquist years // Judicature.* — 2005. — Volume 89. — № 3. — P. 127–128.

⁴ *The American Courts: critical assessment* / Edited by John B. Gates, Charles A. Johnson. — Washington, D. C.: CQ Press, 1991. — P. 349.

⁵ *Liberian J. K. A Practical Companion to the Constitution.* — Berkley — Los Angeles — London: University of California Press, 1999. — P. 12–13.

⁶ *Jost K. The Supreme Court A to Z.* — Second Edition. — Washington, D. C.: Congressional Quarterly Inc., 1998. — P. 332.

⁷ *Eaton W. Who killed the Constitution?: The judges v. the law.* — Washington, D. C.: Regnery Gateway; New York: Distributed by Kampmann, 1988. — P. 168.

створюватися різноманітні об'єднання та переорієнтовуватися вже існуючі, які спеціалізуються на здійсненні лобіювання в органах судової влади. Варто відзначити, що значна частина цих організацій мають правозахисну спрямованість. У галузі судочинства, за даними американської інформаційно-дослідницької служби «Конгреснл кватерлі» (Congressional Quarterly), лобіювання здійснювалося приблизно у 80 % справ, з яких прийнято рішення.¹

Серед найбільш активних правозахисних громадських об'єднань, які здійснюють лобіювання в органах судової влади, слід виокремити:

— американський союз громадянських свобод (American Civil Liberties Union (ACLU)) — некомерційна неурядова громадська організація, яка здійснює лобіювання в органах судової влади у галузі захисту прав і свобод, які гарантовані кожному Конституцією та законами США. Найбільш значуща участь ACLU була помітна під час слухання Верховним Судом США таких значущих для американського права справ, як «Мепп проти штату Огайо» (*Mapp v. Ohio* (1961)) та «Міранда проти штату Арізона» (*Miranda v. Arizona* (1966))²;

— американці для ефективної правозастосовної діяльності (Americans for Effective Law Enforcement (AELE)) — некомерційна неурядова громадська організація, створена у 1966 році, вже у 1967 році направила свою першу «записку друга суду», про що мова піде нижче, до Верховного Суду США. У 2009 році цією організацією було направлено «записок» до органів судової влади у 164 справах й лише у 41 справі позиція AELE не була врахована. Щодо розподілу «записок» за судовими інстанціями, то 3/4 це справи, які знаходяться на розгляді Верховного Суду США, решта — у верховних судах штатів³;

— тихоокеанський юридичний фонд (Pacific Legal Foundation) — некомерційна неурядова громадська організація, створена у 1973 році, та здійснює лобіювання за трьома напрямками: 1) захист права кожного на приватну власність; 2) розвиток економічних свобод та підприємництва; 3) сприяння збалансованої екологічної політики.⁴

Лобіювання Верховного Суду США та верховних судів штатів обумовлено також і тим, що вони згідно з § 1252 та 1257 Зводу Законів США мають повноваження здійснювати конституційний нагляд за діяльністю владних інституцій, тобто можуть визнати відповідно той чи інший закон неконституційним. Це дає їм право, підкреслюється в американських юридичних виданнях, активно впливати на законодавчу діяльність штатів, Конгресу, правотворчість Президента США та федеральних органів виконавчої влади.⁵ Наприклад,

¹ Зяблюк Н. Г. Лоббизм и судебная система США // США — Канада: Экономика. Политика. Культура. — 2001. — № 6. — С. 68.

² Solowiej L. A. Collins P. M. Counteractive Lobbying in the U. S. Supreme Court // American Political Research. — 2009. — Vol. 37. — № 4. — P. 675.

³ Information is from Website The Americans for Effective Law Enforcement. [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.aele.org/About.html>

⁴ Information is from Website The Pacific Legal Foundation. [Electronic resource]. — Mode of access: <http://community.pacificlegal.org/Page.aspx?pid=262>

⁵ Liberman J. K. A Practical Companion to the Constitution. — Berkley — Los Angeles — London: University of California Press, 1999. — P. 494–495.

з 1803 року, з якого Верховний Суд США після розгляду ним справи «Мерб'юрі проти Медісона» (*Marbury v. Madison*) «присвоїв» повноваження конституційного нагляду, ним було визнано неконституційними близько 150 положень законів Конгресу США та більше 1000 положень конституцій і законів окремих штатів.¹

Досить слушно з цього приводу наголошує американський вчений Дж. Ліберман, що прецедентні рішення вищих судових інстанцій призвели до зміни меж застосування конституційних положень, без існуючих текстуальних змін самої Конституції². Відомий французький правник Р. Давид у своїх міркуваннях щодо сили судової влади у формуванні «живої Конституції США» ще більш категоричний. На його думку, без урахування судового тлумачення, шляхом лише одного ознайомлення з текстом неможливо зрозуміти жодного положення Конституції США, зокрема, визначити чи відповідає їй той чи інший закон.³ Крім того, все помітніше можна спостерігати переважне застосування Верховним Судом США розширювального методу тлумачення. Буквальне ж тлумачення Конституції США все більше втрачає сенс, оскільки воно за великим рахунком у більшості випадків є неможливим без урахування прецедентних судових рішень з конституційних питань.

Лобіювання у вищих органах судової влади здійснюється у трьох формах:

1. **Спонсорування прецедентних справ** – ініціювання справи шляхом підбору належного кандидата на роль офіційного позивача, який повинен володіти процесуальною правосуб'єктністю (*standing*)), фінансування, юридична допомога (правовими послугами, консультаціями, аргументацією) та контроль за ходом судового процесу.⁴

Є дві форми спонсорування судових справ – повна та неповна. Різниця між ними полягає в обсягах фінансових витрат та ступенем участі суб'єктів лобіювання у судовому процесі. Якщо при неповній формі спонсорування лобісти вступають у судовий процес у справі, яка вже кимсь порушена, то при повній формі лобістам приходится самостійно ініціювати справу, яка зазвичай повинна пройти довгий, часто багаторічний шлях від судів першої інстанції, через апеляційні суди, до Верховного Суду США.

Звичайно, при повній формі контроль над судовим процесом значно більший, але й зростають витрати на лобіювання. Ведення справи у всіх судових інстанціях до винесення Верховним Судом США остаточного рішення може коштувати сотні тисяч американських доларів, що під силу далеко не всім замовникам лобістських послуг. Не дарма американський вчений Р. Хрібнер наголо-

¹ Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Особенная часть: Учебник / Под ред. Б. А. Страшуна. — 3-е изд. — М.: Норма, 2008. — С. 146.

² *Liberman J. K. A Practical Companion to the Constitution.* — Berkley — Los Angeles — London: University of California Press, 1999. — P. 12–13.

³ *Давид Р. Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / Пер. В. А. Туманова.* — М.: Международные отношения, 1996. — С. 300.

⁴ *O'Brien D. M. Storm Center. The Supreme Court in American Politics.* — First Edition. — New York — London: W. W. Norton & Company, 1986. — P. 207–208.

шує, що гроші є одним із найбільш важливих ресурсів у судовому лобіюванні, оскільки, лобіювання в органах судової влади – це занадто дорога діяльність.¹

При повній формі спонсорування судової справи надзвичайно важливим моментом є вибір офіційного позивача, який би володів процесуальною правосуб'єктністю. Так, згідно з Рішенням Верховного Суду США у справі «Флест проти Коуена» (*Flast v. Cohen*) від 1968 року, судова влада поширюється на всі відносини, які ґрунтуються на положеннях Конституції, законів та міжнародних договорів США між будь-яким штатом та громадянами іншого штату, між громадянами різних чи одного штату, між громадянами та іноземцями. Для визнання за окремою фізичною особою права на захист у рамках реалізації *standing doctrine* своїх законних інтересів з боку органу судової влади відповідного рівня, згідно з цим рішенням, достатньо лише демонстрації «логічного зв'язку між статусом, який відстоюється та вимогою, що претендує на судову підтримку».²

Водночас процесуальної правосуб'єктності, згідно з американським правом, можна набути також автоматично, якщо фізична чи юридична особа переслідується у судовому порядку за порушення певного нормативно-правового акта. Тому одним із способів набуття процесуальної правосуб'єктності, для оскарження законності певної постанови чи конституційності закону, є їх порушення, й тим самим підштовхнути уряд до переслідування. Як не дивно, такий спосіб набуття процесуальної правосуб'єктності є досить поширеним у США. За твердженням відомого вченого-американіста М. Зяблюка, особи, які хочуть у судовому порядку перевірити закон на відповідність Конституції, доволі часто навмисно його порушують з метою отримати юридичну можливість стати позивачем.³

Недоліком повної форми спонсорування судових справ є її затяжний, громіздкий та занадто дорогий характер. Тому при здійсненні лобіювання в органах судової влади більш поширеною є неповна форма спонсорування судових справ, хоча його здійснення також вимагає немалих коштів. Утім безсумнівною перевагою повної форми спонсорування є самостійне ініціювання розгляду судом справи, що інколи має визначальне значення.

2. Направлення до суду «записок друзів суду» – надання особою, що не є безпосередньою стороною у спорі, але бажає взяти у ньому участь, зі згоди офіційних сторін або з дозволу суду інформації у формі записки, яка містить короткий виклад справи та/чи додаткову інформацію, що має відношення до неї, однак невідома суддям. Тобто, лобісти надають додаткову інформацію суддям у письмовій формі, яка має безпосереднє відношення до справи.⁴ Регулюються

¹ *Hrebenar R.* Interest group politics in America. — Third Edition. — Armonk — New York: M. E. Sharpe, 1997. — P. 226.

² *Jost K.* The Supreme Court A to Z. — Second Edition. — Washington, D. C.: Congressional Quarterly Inc., 1998. — P. 440–441.

³ *Зяблюк Н. Г.* Лоббизм и судебная система США // США — Канада: Экономика. Политика. Культура. — 2001. — № 6. — С. 68.

⁴ *Lowy T., Ginsberg B.* American Government: Freedom and Power. — New York — London: W. W. Norton & Company, 1990. — P. 558.

засади направлення «записок друзів суду» ст. 27 Регламенту Верховного Суду США, у якій визнано корисність «записок» при судовому розгляді справи.¹

Первинна, традиційно нейтральна роль «друга суду» (*amicus curiae* або *friend of the court*) саме у тому й полягала, щоб забезпечувати суд новою інформацією, можливо корисною при розгляді справи. Проте, в американській юриспруденції ця роль поступово трансформувалась з нейтральної у позиційну. Сьогодні «друг суду» є представником тої чи іншої офіційної сторони у судовому спорі, який відкрито займає та захищає її позицію. Це досить наочно підтверджують результати дослідження «записок друзів суду», у ході якого було проаналізовано «записки», що надійшли до органів судової влади протягом 1953–2001 рр. Так, згідно з ними 49,6 % «записок» були подані з метою підтримки позиції позивача, 44,1 % – позиції відповідача, й лише 6,3 % «записок» не підтримали позицію жодної із сторін у судовій справі.²

Питання, щодо яких було найбільше направлено «записок друзів суду» протягом 1994–2003 рр.³

№ з/п	Верховний Суд США	Органи судової влади США
1.	Федералізм	Приватне життя
2.	Перша поправка до Конституції США	Громадянські права
3.	Економічна діяльність	Економічна діяльність
4.	Належна правова процедура	Об'єднання
5.	Приватне життя	Федералізм
6.	Об'єднання	Перша поправка до Конституції США
7.	Громадянські права	Належна правова процедура
8.	Кримінальний процес	Судова влада
9.	Судова влада	Кримінальний процес
10.	Федеральні податки	Федеральні податки

Зручність «записок друзів суду», які на думку американського вченого Дж. Уїлсона є «увічливим лобіюванням суду»⁴, полягає у значно менших фінансових затратах порівняно зі спонсоруванням судових справ й тому вони доступні усім бажаючим, які мають інтерес взяти участь у судовому процесі. До то-

¹ *Jost K.* The Supreme Court A to Z. — Second Edition. — Washington, D. C.: Congressional Quarterly Inc., 1998. — P. 12.

² *Solowiej L. A. Collins, P. M.* Counteractive Lobbying in the U.S. Supreme Court // American Political Research. — 2009. — Vol. 37. — № 4. — P. 684–685.

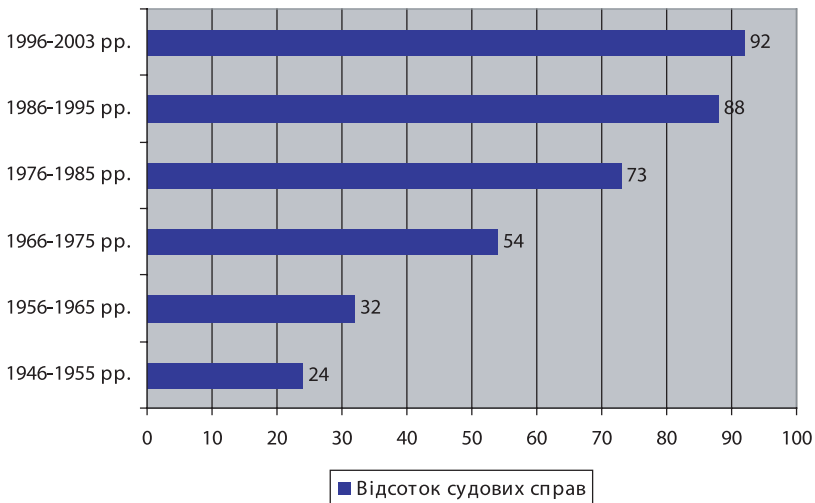
³ *Owens R., Epstein L.* Amici curiae during the Rehnquist years // Judicature. — 2005. — Volume 89. — № 3. — P. 130–131.

⁴ *Уїлсон Дж.* Американское правительство: Пер. с англ. — М.: Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1995. — С. 410.

го ж лобісту не завжди обов'язково самому готувати «записку», оскільки він також може приєднати свій підпис до «записки друзів суду» інших осіб, й така практика отримала неабияке поширення.¹ Доступність «записок» призвела до розширення принципу змагальності сторін під час судового процесу. Тепер у судовій справі протистоять один одному не лише позивач та відповідач, їх уповноважені представники, але й також лобісти.²

Сприяє залученню «записок друзів суду» по тій чи іншій справі широке висвітлення судового процесу у засобах масової інформації. Тому цілком закономірно, що найбільше «записок» зі справ, які викликали громадський інтерес. Так, у справі «Уебстер проти Служби репродуктивного здоров'я» (*Webster v. Reproductive Health Services*), яка слухалася Верховним Судом США у 1989 році з питання державного регулювання абортів, ним було отримано 80 «записок». Вони були подані від окремих осіб, приватних організацій, членів Конгресу, федеральних органів виконавчої влади.³ У цілому кількість направлених до суду «записок» тенденційно зростає. На сьогодні понад 90 % судових справ розглядаються за участю «записок друзів суду».

Відсоток судових справ, розглянутих Верховним Судом США за участю «записок друзів суду» протягом 1946–2003 рр.⁴

Порівняно зі спонсорванням судових справ, найбільшим недоліком «записок» є значно менший коефіцієнт впливу на підготовку справи й прийняту позивачами стратегію у судовому процесі. Утім їх перевагами є доступність з

¹ *Jacob H. Justice in America: courts, lawyers, and the judicial process.* — 3-d ed. — Boston: Little, Brown, 1978. — P. 38.

² *Solowiej L. A. Collins, P. M. Counteractive Lobbying in the U.S. Supreme Court // American Political Research.* — 2009. — Vol. 37. — № 4. — P. 684–685.

³ *Jost K. The Supreme Court A to Z.* — Second Edition. — Washington, D. C.: Congressional Quarterly Inc., 1998. — P. 12.

⁴ *Owens R., Epstein L. Amici curiae during the Rehnquist years // Judicature.* — 2005. — Volume 89. — № 3. — P. 129.

фінансових витрат, незначна складність у підготовці та ліберальне ставлення до них Верховного Суду США, який рідко відмовляється від «записок друзів суду», якщо офіційні сторони у справі не дають на них згоди. «Записки» також надають можливість представити більше інформації про соціальні, політичні та економічні аспекти майбутнього судового рішення, задекларувати свої інтереси й обґрунтувати позиції, вибирати судові справи не чекаючи підстав для самостійного їх ініціювання.

3. Тиск на Верховний Суд США та верховні суди штатів через засоби масової інформації й організацію масових акцій на підтримку чи протигагу судовому рішенню, що є предметом лобіювання. Зокрема, у ЗМІ розмішуються аналітичні матеріали, коментарі фахівців щодо розгляду цієї судової справи.¹ Як крайній захід, лобістами організуються пікетування громадянами будівель вищих судових інстанцій під час безпосереднього судового розгляду у справі. Головним об'єктом лобіювання у цьому разі виступають не судді, які приймають рішення, а громадська думка. Якщо суб'єктам лобіювання вдасться її сформувати у бажаному напрямі, наголошує американський вчений В. Ейтон, судді будуть вимушені апелювати перед вимогами громадськості та врахувати їх у судових рішеннях.²

Наочним прикладом цьому є тиск громадськості на судову систему США у 60-х рр. ХХ століття під час так званої «сексуальної революції». Насамперед, більша частина американського суспільства вимагала від судової влади врахувати у прецедентних судових справах фактора лібералізації у сексуальних питаннях. Це і вирішення проблеми дозволу абортів, вільного обігу контрацептивів, зняття «табу» з сексуальної теми у ЗМІ тощо.³ Вказана форма, як правило, синхронізується з двома вище вказаними.

Таким чином, на підставі викладеного вище слід зробити низку наступних висновків за темою цієї статті:

— лобісти можуть легально взяти участь у розгляді конкретних судових справ шляхом спонсорування судових справ та направлення записок друзів суду. Висвітлення ж судового процесу з тієї чи іншої справи доволі часто стає підґрунтям для опосередкованого лобістського впливу на суддів;

— основним конституційно-правовим підґрунтям здійснення лобіювання в органах судової влади США є низка судових рішень Верховного Суду США та його регламентні положення;

— відмінною рисою судового лобіювання від його аналога у Конгресі та урядових установах США є неприпустимість прямого лобістського впливу на суддів за допомогою особистих контактів та його законодавча не урегульованість;

¹ *Berkman R., Kitch L. Politics in the Media Age.* — New York: McGraw-Hill Book Company, 1986. — P. 260.

² *Eaton W. Who killed the Constitution?: The judges v. the law.* — Washington, D. C.: Regnery Gateway; New York: Distributed by Kampmann, 1988. — P. 168.

³ *Lowy T., Ginsberg B. American Government: Freedom and Power.* — New York — London: W. W. Norton & Company, 1990. — P. 558.

— лобіювання в органах судової влади США дійсно є феноменом американського конституціоналізму, який у першу чергу слід розглядати як виняток із загального правила, ніж зразок для наслідування, оскільки жодна країна світу окрім США не передбачає можливість легально здійснювати лобіювання під час розгляду судами судових рішень;

— враховуючи основні конституційні принципи здійснення правосуддя в Україні, зокрема, про заборону впливу на суддів у будь-який спосіб (ч. 2 ст. 126 Конституції України), що, до речі, було предметом розгляду Конституційного Суду України у Рішенні від 1 грудня 2004 р. № 19-рп/2004 у справі про незалежність суддів як складової їхнього статусу, органи судової влади України у жодному разі не можуть бути віднесені до об'єктів лобіювання у разі легітимациї інституту лобіювання у нашій державі.